

Людмила СОРОЧУК

кандидат філологічних наук, науковий співробітник,
Центр українознавства філософського факультету,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0003-0478-356X

Email: LVS1166@ukr.net

КОНЦЕПТ СВІТОВОГО ДЕРЕВА В УКРАЇНСЬКІЙ ЕТНОКУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ ТА КУЛЬТУРІ СТАРОДАВНЬОЇ ІНДІЇ

Анотація. Розглянуто концепт Світового Дерева як домінуючий елемент в українській етнокультурній традиції і культурі Стародавньої Індії. Образ Світового Дерева є основою архаїчної культури і репрезентується крізь призму міфології та системи світоглядних уявлень наших предків.

Акцентується увага на тому, що Світове Дерево відображає упорядковану модель всесвіту у просторі й часі, яка визначає організацію вселенського простору й має відповідну символіку. У багатьох культурах світу (у запропонованій роботі акцентується увага на культурі Стародавньої Індії) Світове Дерево уособлює єдність трьох світів – небесного (світу Богів), земного (світу людей) і потойбічного (світу предків). Світове Дерево (Дерево Життя) має і часовий символізм, тобто коріння – минуле, стовбур – сьогодення, крона – майбутнє. В українській етнокультурній традиції образ Світового Дерева є характерним для міфологічної свідомості наших предків і втілює універсальну концепцію світу, що відбивається в різних проявах (небесне дерево, дерево життя, прадерево), а також у трансформаційних образах (світовий стовп, світова гора, райське дерево, верба). На прикладах фольклорних текстів доведено, що Світове Дерево означає сакральну точку першопочатку, функціонуючи як важливий культ родючості в різних обрядодійствах календарного циклу та родинної обрядовості.

Зосереджено увагу на позиції універсальності образу Світового Дерева у давніх міфах Стародавньої Індії, що втілюється у світоу вісь, храм, дерево життя, дерево пізнання і, що є цікавим – у образ великої «внутрішньої людини», що живе усередині кожного індивідуума. В індійській культурі, впродовж віків, накопичувалися знання про внутрішній духовний світ людини, в поєднанні з досконалим фізичним тілом і склали цілу систему вчення – уода (йога). У широкому розумінні це поняття вбирає поєднання духовних, психологічних і фізичних практик, започаткованих в індуїзмі й буддизмі. Тому, концепт Світового Дерева виступає як сакральний, зафіксований символ практично всюди і має у минулому потужний вплив на формування міфологічного світогляду.

Ключові слова: Концепт, образ, Світове Дерево, міфологічний світогляд.

Liudmyla SOROCHUK

Ph.D. in Philology, Research Associate,
Center of Ukrainian Studies, Faculty of Philosophy,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE CONCEPT OF THE WORLD TREE IN THE UKRAINIAN ETHNO-CULTURAL TRADITION AND IN THE ANCIENT INDIAN CULTURE

Abstract. The article examines the concept of the World Tree as a dominant element in the Ukrainian ethno-cultural tradition and the culture of Ancient India. The image of the World Tree is the basis of archaic culture and is represented through the prism of mythology and the worldview system of our ancestors.

Attention is focused on the fact that the World Tree reflects an ordered model of the universe in space and time, which determines the organization of the cosmic space and has the corresponding symbolism. In many cultures of the world (the proposed work focuses on the culture of Ancient India), the World Tree represents the unity of three worlds - the heavenly (the world of Gods), the earthly (the world of people) and the afterlife (the world of ancestors). The World Tree (Tree of Life) also has temporal symbolism, that is, the roots are the past, the trunk is the present, the crown is the future. In the Ukrainian ethnocultural tradition, the image of the World Tree is characteristic for the mythological consciousness of our ancestors and embodies the universal concept of the world, which is reflected in various manifestations (heavenly tree, tree of life, ancient tree), as well as in transformational images (world pillar, world mountain, paradise tree, willow). Using the examples of folklore texts,

it is proved that the World Tree means a sacred point of origin, functioning as an important sphere of fertility cult in various rites of the calendar cycle and family rites.

Attention is focused on the position of the universality of the image of the World Tree in the ancient myths of ancient India, which is embodied in the world axis, temple, tree of life, tree of knowledge and, what is interesting, in the image of the great "inner man" that lives inside each individual. In Indian culture, over the centuries, accumulated knowledge about the inner spiritual world of a person, combined with a perfect physical body, made up a whole system of teaching - yoga. In a broad sense, this concept includes a combination of spiritual, psychological and physical practices that were originated in Hinduism and Buddhism. Therefore, the concept of the World Tree acts as a sacred, fixed symbol almost everywhere and had a powerful influence on the formation of the mythological worldview.

Keywords: Concept, image, World Tree, mythological outlook.

Постановка проблеми. Важливою темою, що здавна привертає увагу науковців, є вивчення міфології, яка своїм корінням сягає глибокої давнини. Сучасні дослідники розглядають міф як атрибут людської свідомості, а також як певну естетичну реальність того періоду, коли творився міф. Міф був одним із перших продуктів самовідчуття людини у світі, коли ще вона не виокремлюється з природи, не протистоїть соціуму і природі. «Світоглядною обрядовою основою давнього мислення, що не послідовно описує світ, а прагне уявити його і пояснити загальну картину, ототожнюючи суб'єктивне і об'єктивне, є міф і ритуал», – зазначає Л.Копаниця [5, с. 6]. Міф є первинною й найдавнішою формою мислення й пам'яті, це можливість знаходження коріння (основи) давньої історії та етнічної культури. Загальну структуру картини світу в давніх культурах відтворив у своїй теорії Ж.Дюмезіль. Було доведено, що для світогляду давніх індоєвропейців притаманна тричленна модель поділу суспільства (жерці, воїни, трудове населення), космосу (верхня, середня, нижня сфери) та світу богів (вищого, середнього, нижнього) [2, с. 184–187].

Основним способом осмислення світу у період функціонування давньої культури (дохристиянський період), була міфологія і фольклор, що частково збереглися до наших днів в текстах обрядової, родинної поезії, обрядодіяч, молитвах та замовляннях. Тому, арсенал міфологічних текстів які розуміються "не лише як система міфів, що мають справу з дискретними одиницями, але і, головне – як особливий тип мислення, який хронологічно і по суті протистоїть історичному і природнонауковому типам мислення" [7, с.161–162]. Важливо зазначити те, що сприйняття світу у давні часи має міфологічне підґрунття і розкривається через символічне наповнення внутрішнього духовного світу далеких пращурів, про що свідчить широке представлення символів і образів, різноманітних ритуалів у культурі багатьох народів світу, які є потужною категорією культурного, духовного розвитку та комунікації. Тобто, етнокультури світу у своїй основі є міфологічними, з наскрізно-потужними образно-символічними кодами. Міфологія становить собою своєрідний спосіб світосприйняття, світорозуміння і є неоціненним скарбом духовності далеких пращурів. Одним із найпоширеніших й універсальних символів світосприйняття та відображення цього світу у міфах, ритуалах, фольклорних текстах завдяки образно-символічній системі є – архетип Світового Древа.

Епоха панування архетипу Світового Древа належить до давнього, доісторичного часу і характеризує культурну сферу як праукраїнців, так і багатьох народів Стародавнього світу.

Розкриваючи зазначену наукову проблематику, зосереджуємо увагу на представленні концепту Світового Древа в українській етнокulturі та культурі Стародавньої Індії.

Аналіз наукових публікацій. Проблематикою дослідження образно-символічного наповнення концепту Світового Древа, як універсальної моделі Всесвіту й широкого відображення зазначеного архетипу в культурі, цікавило і продовжує зацікавлювати вчених як в Україні, так і в багатьох країнах світу. Теоретичний підхід до зазначеного питання у своїх працях розкривали В. Гнатюк, М. Грушевський, С. Килимник, І. Нечуй-Левицький, М. Сумцов, С. Кримський [6], В. Топоров, К. Леві-Строс, Ж. Дюмезіль [2], М. Ткач, М. Маєрчик, І. Мойсеїв [9], М. Дмитренко [11], С. Наливайко, О. Яремчук [17], та ін. Сучасні наукові дослідження про міфологію спираються, насамперед, на праці М.Еліаде [3], Е. Кассієра [4], Б. Малиновського, М. Костомарова, М. Сумцова, Ф. Буслаєва, М. Мюллера, А. Лосєва та ін. Міф є передусім історією, яка оповідає про початок світу або народження людини, у деяких міфах Стародавньої Індії говориться про народження Богів. Функція міфології полягає в тому, що вона дає людям екзистенційну, буттєву орієнтацію й відкриває нам інформацію про міфологічне мислення людей у прадавні часи. У своїх наукових дослідженнях про міфологію Е. Кассієр розглядає міфологічний світогляд прадавніх людей як символічну форму культури, позначену особливим способом символічної об'єктивації почуттів та емоцій [4, с. 81]. Міфологічні витоки в українському фольклорі розкривали у своїх дослідженнях сучасні науковці О.Таланчук, В. Давидюк, М. Гримич, Л. Копаниця [5], А. Ціпка [15;16], Наумовська О., Янковська Ж. [18], Сорочук Л. [12;18] та ін., наголошуючи на думці про те, що образи у обрядовій поезії і фольклорних текстах часто виступають символами, які доповнюючи, утворюють образно-символічну систему і, відповідно, розкривають архетипи міфологічного світу, на основі яких здійснюється моделювання (структурування) світу. Структурування міфологічного світу, упорядкування уявлень про світ найяскравіше репрезентується завдяки *концепту Світового Древа*.

Мета дослідження полягає в осмисленні концепту Світового Древа, що є основою архаїчної культури і репрезентується крізь призму міфології та

системи світоглядних уявлень наших предків. Стисло охарактеризувати стан досліджуваної проблематики, яка торкається методології міфотворчості, долучаючи давні фольклорні тексти та їх аналіз. Показати універсальність концепту Світового Древа у давніх міфах Стародавньої Індії, що репрезентується у образах дерева життя, дерева пізнання, великої «внутрішньої людини» і характеризує, за індійською філософією, повну гармонію духовного, розумового та фізичного станів людини.

Виклад основного матеріалу. В українській етнокультурній традиції до теперішнього часу збереглися фольклорні тексти й архаїчні обряди, які характеризують емоційно-чуттєве світосприйняття та міфологічний світогляд наших предків. У прадавні часи міфологічний світогляд як праукраїнців так і народів Стародавньої Індії, був наповнений образами і символами. Давня міфологія, архаїчні уявлення й релігійні культури зумовили ритуальну поведінку людей, пов'язану з їхнім буттям і є потужною категорією культури й ознакою духовного розвитку людини. Етнокультура праукраїнців і давня культура Стародавнього світу, яка репрезентує систему міфологічних уявлень про світобудову і людину (емоційна сфера) й постає як замкнута система образів та символів, об'єднана і характером функціонування, і способом моделювання навколишнього світу, тобто має багато спільного. Тому, на основі давніх вірувань і міфологічних уявлень сформувалась архаїчна міфологія яку, за твердженням М. Еліаде, нині розглядають не «як казку, вигадку, фантазію, а так, як її розуміли в первісних і примітивних суспільствах, де міф навпаки означав справжню, реальну подію [...], подію сакральну, значущу, яка служила прикладом для наслідування» [3, с. 69]. Отже, міфологія у її первісній формі – це не розповіді й різного роду повчання, а система знань, завдяки яким творився особливий тип світогляду – міфологічний, тобто образне уявлення про природу і гармонійне поєднання життя людини з навколишнім світом.

Міфологічний світогляд санкціонував певний тип вірування і поведінки, об'єднавши у собі початки знань, релігійні вірування, емоційно-естетичні відчуття людини. Міфи стверджували гармонійність відносин між людиною та навколишнім світом, утверджували в певному суспільстві систему цінностей та формували відповідні норми поведінки, систему обрядодій. Такі норми і ритуальна обрядовість спрямовувались на встановлення певних відносин із надприродним, впорядковуючи і зберігаючи норми, звичаї та традиції. Тому міфологічне мислення характеризується особливим світовідчуттям і специфічними чуттєвими уявленнями про явища природи, життя людини, її емоційний стан, про що свідчить представлення образів і символів у давніх фольклорних текстах багатьох людських спільнот. М. Дмитренко розглядає символіку, як інструмент пізнання, метод вираження реальності і прихований скарб духовності. Він зазначає: «Символіка – поняття загальнолюдське й національно-специфічне. Українська символічна система відображення світу належить до найдавніших і найбагатших систем традиційної культури на Землі» [11, с. 5]. Варто наголосити, що у

давніх віруваннях і обрядодійствах образно-символічна система найкраще розкривається через зіставлення символу із суміжними категоріями *архетипу – образу – знаку*. Отже поняття *архетип* розуміємо як праісторичну форму-матрицю, що наповнюється змінним історично-унікальним людським досвідом і, насамперед, образами-символами, які мають глибоко архаїчну природу. У наш час дослідження архетипів набуло неабиякої ваги, тому перед етнолінгвістами, культурологами, філософами, психологами, етнологами з'явилось завдання дослідити моделі (структури) архетипу як «першобраза культурного безсвідомого» й постало питання про узагальнене поняття. Часто науковці цей термін позначають поняттям – *концепт*. У філософії це трактується як *формулювання, загальне поняття, думка* (див.: Новий тлумачний словник укр. мови у чотирьох томах. Т. 2, с. 321). Базовий концепт визначає координати, в яких людина сприймає і осмислює навколишній світ і в ньому проживає своє життя.

У фольклорі багатьох народів світу через століття збереглися міфи про походження людини (антропологічні), про походження роду та окремих народів (етногонічні), про властивості явищ природи (етіологічні), про виникнення світу (космогонічні) та ін., показуючи цілу систему образів і символів універсальної моделі Всесвіту – Світове Древо. Існують різні підходи до поняття Світового Древа в міфології праукраїнців і народів Стародавньої Індії, але є і багато спільного. К. Сосенко, наприклад, розглядав мотив прадерева як культурну ознаку народів Сходу. У своїх дослідженнях М. Гримич стверджує: «Виводячи генетику Світового Древа ще від індоєвропейської спільноти, ми тим самим перебуваємо під гіпнозом еволюціонізму і культурної безперервності і сплутуємо різні цивілізації, різні рівні розвитку людства» [1, с. 117]. Стає очевидним, що Світове Древо відображає упорядковану модель всесвіту у просторі й часі, що визначає організацію вселенського простору і має відповідну символіку. У пошуках достеменної моделі світу, вчені дійшли висновку, що один з найдавніших образів – образ Світового Древа, який реалізував найбільш важливі для людини ідеї: впорядкованість просторової моделі Всесвіту; прагнення гармонійного співіснування людини і природних стихій; перетинання макро- та мікрокосму; існування центру, позачасового та позапросторового; ієрархічність.

Варто наголосити на концепції образно-символічної структури Світового Древа, докладний семантичний аналіз, реконструювання та цілісність системи, яку подає І. Мойсеїв у праці «Храм української культури (філософія семіфосфери)». За його визначенням ця ієрархічна системність має такий вигляд: а) ґрунтовний рівень (яйце) – проблема первісного синкретизму і тотальності, «ціннісно-сміслового універсуму»; зерно (насіння і камінь) – символіка циклізму культурного життя; могила (ніч, море і човен) – «проблема символіко-архетипного коду»; б) серединний рівень (земля, дорога і річка) – просторові і часові виміри; доля і особистість (ментальні аспекти); дерево (сад, квітка і плід); в) верхній рівень (вершина і злет); сонце правди і провідна зірка (християнізований ідеал повноти

всезагального та особистого буття); світ і всесвіт (співвідношення макро- і мікрокосмосу) [9, с. 447-448].

У картині світу архаїчних та традиційних культур архетип Світового Дерева репрезентує як "рослинну" модель світу, так і антропоморфну модель, що представляє космос як простір, як уособлення чоловічого і жіночого, космічних явищ, стихій (вогонь, вода). Вплив цього архетипу на формування міфопоетичного світогляду настільки великий, що дослідники, наприклад В.Топоров, почали назвати його епохою Світового Дерева.

Репрезентація архетипу Світового Дерева як рослинної моделі світу, так і антропоморфної, космогонічної розкриває параметри вселенського простору і правила орієнтації в ньому, а також часові, етичні, етнологічні, генеологічні та інші структури. Всесвіт наші пращури уявляли в образі живого організованого об'єкта, схожого на дерево. Тому в деяких прадавніх українських колядках і в міфах Стародавньої Індії всесвіт називали Деревом Життя.

У деяких колядках дерево стоїть серед океану, а на ньому "голубоньки, соколоньки раду радять, як світ основати":

*Колись то було з початку світу, / Втоди не було
неба ні землі,
А серед моря та два дубойки. / Сіли, впали та два
голубойці,
Два голубойці на два дубойки, / Почали собі раду
радити,
Як ми маємо світ основати? [10, с. 74].*

У наведеному прикладі голуби – є символом світотворчої сили, адже відомо, що світотворча концепція побудована на ідеї вічності, циклічного відновлення і базується на основі землеробського культу родючості.

Ми засвідчили, що першопочатками творення світу були вода, вогонь, "золоте яйце". Досліджуючи світоглядний симбіоз у психології світових образів в українській міфології, А.Ціпко зазначає: «Світове дерево – це водночас і світоструктура (членована будова світу), і світо-генеа (космогонія) та світоакцепція (повне сприйняття світу). В питаннях розгляду образу "світового дерева", перш за все, виділяється в увазі специфіка семантики простору в ньому. Міфопоетичні простори постають з основними елементами – центром та шляхом (звідси і вибором способу існування, життєвого шляху) правдивого або хибного в розумінні людського згромадження. Отже, "світове дерево" є надто структурованим, з варіантами рівнів та підрівнів" [16, с.17]. Як бачимо, всі структурні рівні Світового Дерева складають картину Всесвіту. Характерною ознакою універсальності моделі концепту Світового Дерева з його образно-символічною системою є представлення першоелементів світу *води, землі, вогню* структурними ізоморфами (стовп, камінь, гора, ворота, яйце), з якими пов'язуються космогонічні уявлення наших далеких пращурів, що заклали основу світоглядних понять і відобразилися в усній народній творчості. Наведемо приклад з фольклору про міфологічні уявлення прадавніх людей Стародавньої Індії, а саме – про створення світу:

*Спочатку не було нічого: ні сонця, ні місяця,
ні зірок. З темряви первісного хаосу, який наче
спав глибоким сном, першою виникла вода. З цієї*

*води повстав вогонь. Од великої сили тепла, що
дав той вогонь, зародилося Золоте Яйце. І
плавало те Яйце у водах безкрайнього та
бездонного океану, доки в ньому не виник
Прабатько Брахма. Він розбив Яйце, і воно
розкололося на дві половини. Верхня стала
Небом, нижня – Землею, а між ними Брахма
розмістив повітряний простір. І утвердив він
землю серед вод. Так було створено світ [8].*

Найбільш архаїчним компонентом моделювання упорядкованого світу була опозиція "верхній-нижній". З неї розвинулося уявлення про Верхній і Нижній світи. Верхній світ асоціюється з небом і тим, що знаходиться за ним. В українському фольклорі це передається поняттям "вирій". «У східнослов'янській міфології вирій – це давня назва раю, де росте Світове Дерево. Згідно з давніми віруваннями, на «прадубі» росли плоди безсмертя» [13, с. 135]. Нижній світ (світ темряви) – підземні, підводні глибини, світ предків. Між Верхнім світом і Нижнім світом знаходиться світ Земний (людський світ). У цьому світі й проходить життя людей, де вони за допомогою різних обрядово-ритуальних дійств співіснують із сакральними істотами Верхнього і Нижнього світів. Так, наприклад, у багатьох місцях України під час Великодня зберігся обряд кидання шаралуп від крашанок у річку чи водойми, щоб вода могла донести їх до індо-рахманського царства. Люди вірили, що в такий спосіб вони сповіщають своїх далеких предків про свято. «Ці ж південні краї уявлялися народним баченням і вирієм, а самі рахмани мали ототожнення з померлими прародичами. Ад'єктив «рахман», що має певну паралель у понятті давньоіндійського означення жрецьтва– брахман, брахманізм, має смислову прив'язаність до поняття Божества і в аравійській культурі», – зазначив А.Ціпко, досліджуючи культурно-спільнотні взаємини між Україною і Сходом [15, с. 45].

Цікавим є той факт, що древні індійці спостерігали за природою і досліджували навколишній світ. Минали роки, інформацію передавали наступним поколінням в усній формі, згодом накопичили знання записували у священні тексти Веди (знання), які є давньою пам'яткою індійської літератури. Ведична література дуже широка за своїм змістом, і до неї входять тексти різних історичних періодів, написані мовою санскрипт.

Досліджуючи концепт Світового Дерева як універсальний класифікатор Всесвіту О. Яремчук, охарактеризувала своє бачення і аналіз міфологічних уявлень про Людину, її місце у цьому світі, як образ Дерева Життя, образ Космічної людини. Вона говорить: «В дереві знаходиться деякий скарб (матеріальний чи навіть духовний), охоронюваний змієм, драконом і т.п.; міфологічний герой має знайти цей скарб, відкрити його, пізнати. Подібна схема, трактована як архетипічна, виявляється в перетвореному виді в деяких текстах, зв'язаних з викладом техніки медитації, зокрема в індійській «Кундаліні-йозі», де образи дерева, змії, орла, двоюбо небесних і земних сил трансформовані в контекст проблематики духовного зростання, звільнення. Згідно з гностичними уявленнями, Космічна

людина була радше внутрішнім психічним образом, аніж конкретною зовнішньою реальністю» [17].

Достатньо розповсюдженим у міфах Стародавньої Індії був образ великої Внутрішньої людини, як прототип Дерева Життя, Дерева Пізнання, що живе усередині кожної особи і є його невмирущою частиною людської душі. Образ Космічної людини є і початком, і кінцем усієї світобудови. Древні мудреці дотримувалися думки, що людина представляє собою мікрокосмос ідентичний оточуючому світові – макрокосмосу. В індійській культурі, впродовж віків, накопичувалися знання про внутрішній духовний світ людини, в поєднанні з досконалим фізичним тілом і склали цілу систему вчення – уога (йога). Тому, основна ідея філософії йоги – допомогти людині досягнути вивільнення, тобто вийти на вищий рівень духовного буття [14]. У широкому розумінні це поняття вбирає поєднання духовних, психологічних і фізичних практик, започаткованих в індуїзмі й буддизмі.

Висновки. Концепт Світового Дерева є репрезентантом міфологічної свідомості, показником факту наявності ідентичного в українській етнокulturі й культурі Стародавньої Індії, представленням універсальної знакової моделі світобудови та філософських знань про Людину і Всесвіт. Концепт Світового Дерева є основою архаїчної культури і відтворюється крізь призму міфології та систему світоглядних уявлень наших предків. Образно-символічна система концепту Світового Дерева репрезентується в релігійних вченнях, літературі, народному мистецтві, соціальному житті, побуті, вишивках, живописі, гончарних виробках тощо. Образно-символічне наповнення концепту Світового Дерева представляється у фольклорних текстах, давніх міфах, обрядових діях, ритуальних танцях та практиках йоги.

У міфах Стародавньої Індії архетип Світового Дерева закодований у образах дерева життя, дерева пізнання, великої «внутрішньої людини» й виражає, за індійською філософією, повну гармонію духовного, розумового та фізичного станів людини.

1. Гримич М. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців. К.: АТ «Віпол», 2001. С. 117.
2. Дюмезиль Ж. Верховные боги индоевропейцев. М.: Наука, 1986. С. 184–187.
3. Елиаде М. Аспекты мифа. Пер. с франц. М.: Инвест-ППП, 1995. С. 69.
4. Кассирер Э. Опыт о человеке: Введение в философию человеческой культуры. Проблемы человека в западной философии. М.: «Прогресс». 1988. С. 81.
5. Копаниця Л. М. Українська лірична пісня: еволюція поетичного мислення. Автореф. дисертації на здобуття наук. ст. д. філол. н. К., 2001. С. 6.
6. Кримський С. Архетипи української культури. *Феномен української культури: методологічні засади осмислення*. К.: Фенікс, 1996. С. 91–113.
7. Мифы народов мира: Энциклопедия, в 2 т. Гл. ред. С.А. Токарев. М.: «Останкино», 1991. Т. 1. С. 161–162.

8. Міфологія Давньої Індії. Створення Світу. URL: <https://ukrtvory.in.ua/stvorennya-svitu-mifologiya-davnoyi-indiyi/>
9. Мойсеїв І. Храм української культури (філософія семіосфери). Київ. 1995. С. 447–448.
10. Нечуй –Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. К.: Обереги., 1992. С. 74.
11. Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І. Словник символів. К.: Редакція часопису «Народознавство», 1997. 156 с.
12. Сорочук Людмила. Архетип Світового Дерева в українській та європейській культурі. *Соціокультурний поступ українства: цивілізаційний контекст*. Монографія. Упор. К.А. Кобченко, за заг. ред. М.І. Обушного. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2015. С. 65–70.
13. Сорочук Людмила. Символіка Різдва: українська самобутність та світова практика. *Україна в етнокulturному вимірі. Міфи і символіка в етнокulturі українців*. Збірник наукових праць. Відп. Ред. М.П. Чернега. К.: Вид. НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. С. 132–139.
14. Філософія йоги (основные идеи). URL: webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:UjOWMUkKH0J:https://blog.icall.ru/filosofiya-jogi-osnovnye-idei/&cd=3&hl=uk&ct=clnk&gl=ua
15. Ціпко А. Зі Сходу світло – від світла навчилися. *Україна і Схід: панорама культурно-спільнотних взаємин*. Випуск 1. За заг. ред. д. іст. н., профес. В. Сергійчука. К.: Українська Видавнича Спілка, 2001. С. 4–8.
16. Ціпко А.В. Світоглядний симбіоз у психології світових образів в українській міфології. Автореферат дис. на здобуття вченого ступеня кан. філол. н. Київ. 1997. С. 17.
17. Яремчук О. Світове дерево як універсальний класифікатор Всесвіту в міфолого-релігійних традиціях. URL: <http://forum.onu.edu.ua/index.php?topic=5080.0>
18. Z. O. Yankovska, L. V. Sorochuk. Anthropocentric dimensions of Ukrainian Culture (in the Context of the Archetype of wise old Man). *Anthropological measurements of philosophical research*. Proceedings Scientific Publication Issue 18, 2020. Pp. 87–101. URL: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/12796/1/AMPR_18.pdf

References

1. Hrymych M. (2001). *Tradytsijnyj svitohliad ta etnopsykholohichni konstanty ukrainsiv*. [Traditional worldview and ethnopyschological constants of Ukrainians]. Kyiv: Vipol, 2001. P. 117. (In Ukrainian).
2. Diumezyl' Zh. (1986). *Verkhovnyie bohy yndoevropейtsev* [The Supreme Gods of the Indo-Europeans]. Moskva: Nauka. Pp. 184–187. (In Russian)
3. Elyade M. (1995). *Aspekty myfa* [Aspects of myth]. Per. s frants. Moskva: Ynvest-PPP. P. 69. (In Russian).
4. Kassyrer E. (1988). *Opyt o cheloveke: Vvedenye v fylosofiyu chelovecheskoj kul'tury. Problemy cheloveka v zapadnoj fylosofyy*. [Experience about the human: Introduction to the philosophy of human

- culture. Human problems in Western philosophy]. Moskva: Prohress. P. 81. (In Russian).
5. Kopanytsia L.M. (2001). *Ukrains'ka lirychna pisnia: evoliutsiia poetychnoho myslennia* [Ukrainian Lyrical Song: Evolution of Poetic Thinking]. Avtoref. dysertatsii na zdobuttia nauk. st. d. filol. n. Kyiv. P. 6. (In Ukrainian).
  6. Kryms'kyj S. (1996). *Arkhetypy ukrains'koi kul'tury. Fenomen ukrains'koi kul'tury: metodolohichni zasady osmyslennia* [Archetypes of Ukrainian culture. The phenomenon of Ukrainian culture: methodological principles of understanding]. Kyiv: Feniks. Pp. 91–113. (In Ukrainian).
  7. *Myfy narodov myra: Entsyklopedyia, v 2 t.* (1991) [Myths of the peoples of the world: Encyclopedia, in 2 volumes]. Hl. red. S.A. Tokarev. Moskva: Ostandyno. T. 1. Pp. 161–162. (In Russian).
  8. *Mifolohiia Davn'oi Indii. Stvorennia Svitu* [Mythology of Ancient India. Creation of the World]. URL: <https://ukrtvory.in.ua/stvorennia-svit-u-mifologiya-davnoi-indiyi/> (In Ukrainian).
  9. Mojseiv I. (1995). *Khram ukrains'koi kul'tury (filosofiiia semiosfery)* [Temple of Ukrainian culture (philosophy of the semiosphere)]. Kyiv. Pp. 447–448. (In Ukrainian).
  10. Nechuj –Levyts'kyj I. (1992). *Svitohliad ukrains'koho narodu. Eskiz ukrains'koi mifolohii* [Worldview of the Ukrainian people. Sketch of Ukrainian mythology]. Kyiv: Oberehy. P. 74. (In Ukrainian).
  11. Potapenko O.I., Dmytrenko M.K., Potapenko H.I. (1997). *Slovnyk symvoliv* [Dictionary of symbols]. Kyiv: Redaktsiia chasopysu «Narodoznavstvo». 156 p. (In Ukrainian).
  12. Sorochuk Liudmyla. (2015). *Arkhetyp Svitovoho Dereva v ukrains'kij ta ievropejs'kij kul'turi. Sotsiokul'turnyj postup ukrainstva: tsyvilizatsijnyj kontekst* [Archetype of the World Tree in Ukrainian and European culture. Sociocultural progress of Ukrainians: civilizational context]. Monohrafiia. Upor. K.A. Kobchenko, za zah. red. M.I. Obushnoho. Nizhyn: Vydavets' PP Lysenko M.M. Pp. 65–70. (In Ukrainian).
  13. Sorochuk Liudmyla. (2015). *Symvolika Rizdva: ukrains'ka samobutnist' ta svitova praktyka* [Symbolism of Christmas: Ukrainian identity and world practice. Ukraine in the ethnocultural dimension]. *Ukraina v etnokul'turnomu vymiri. Mify i symvolika v etnokul'turi ukraintsiv. Zbirnyk naukovykh prats'*. Vidp. Red M.P. Cherneha. Kyiv: Vyd. NPU im. M.P. Drahomanova. Pp. 132–139. (In Ukrainian).
  14. *Fylosofyia johy (osnovnye ydey)* [Yoga philosophy (basic ideas)]. URL: webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:UjOWMUkIKH0J:https://blog.icall.ru/filosofiya-jogi-osnovnye-idei/&cd=3&hl=uk&ct=clnk&gl=ua (In Russian).
  15. Tsipko A. (2001). *Zi Skhodu svitlo – vid svitla navchylsya* [Light from the East - we learned from light]. *Ukraina i Skhid: panorama kul'turno-spil'notnykh vzaemyn*. Vypusk 1. Za zah. red. d. ist. n., profes. V. Serhijchuka. Kyiv: Ukrains'ka Vydavnycha Spilka. Pp. 4–8. (In Ukrainian).
  16. Tsipko A.V. (1997). *Svitohliadnyj simbioz u psykhologhii svitovykh obraziv v ukrains'kij mifolohii* [Worldview symbiosis in the psychology of world images in Ukrainian mythology]. Avtoreferat dys. na zdobuttia vchenoho stupenia kan. filol. n. Kyiv. P. 17. (In Ukrainian).
  17. Yaremchuk O. *Svitove derevo iak universal'nyj klasyfikator Vsesvitu v mifoloho-relihijnykh tradytsiakh* [The world tree as a universal classifier of the universe in mythological and religious traditions]. URL: <http://forum.onu.edu.ua/index.php?topic=5080.0> (In Ukrainian).
  18. Z. O. Yankovska, L. V. Sorochuk. (2020). Anthropocentric dimensions of Ukrainian Culture (in the Context of the Archetype of wise old Man). *Anthropological measurements of philosophical research*. Proceedings Scientific Publication Issue 18, Pp. 87–101. URL: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/12796/1/AMPR_18.pdf